

HVAD ER KOMMUNIKATIONSPOLITIK?

af Carsten Hansen og Lars Qvortrup

Hvad er kommunikationspolitik? I dagligsproget omfatter begrebet en række forhold af vidt forskellig karakter, hvilket vi kan illustrere med nogle eksempler:

Når den svenske rigsdag indgår en aftale med lokalradio-bolaget om retningslinjer for dets udsendelser, så er det uden tvivl kommunikationspolitik.

Og det samme er tilfældet, når samme rigsdag med økonomiske midler lægger nogle rammer for den pressestruktur, jvf. Gustafssons gennemgang af de svenske pressestøtteordninger i dette nummer af Massekultur & Medier.

Når det danske folketing vedtager at momsfritage dagbladene; er det så kommunikationspolitik? I det mindste er midlet både generelt (dvs. be- gunstiger ikke for en umiddelbar betragtning det ene dagblad frem for det andet) og indirekte (det er svært at afløse nogen præcis eksplicit kommunikationspolitisk målsætning i en sådan lov). Og når P&T's takster ændres, eller service-prioriteringen omlægges, hvad er så det?

Og ikke kan man skelne mellem direkte og indirekte midler for kommunikationspolitikken. Man kan også diskutere omfanget af kommunikationspolitikens objekt: Er folkeskolelovgivningens ændringer i danskfaget - det ændrede tekstbegreb, den større vægt på kommunikative færdigheder - er det kommunikationspolitik? Er byplanlægning - f.eks. forskellige former for saneringsstrategier, som indebærer normering af rammer for menneskers interaktive varen - er ikke det frem for så meget andet kommunikationspolitik?

I alle disse tilfælde har kommunikationspolitik været defineret som aktiviteter, hvor staten er subjekt, dvs. det er statslige initiativer, der skaber rammerne for den kommunikative interaktion. Men de midler, som staten betjener sig af, og det objekt, som indgrebene retter sig mod, har været forskellige.

Mht. midlerne kan man skelne mellem direkte og indirekte - eller åben og skjult - kommunikationspolitik. Den åbne angiver rammer for kommunikation, der er eksplicitte og umiddelbare i deres konsekvenser. Når den danske radiolov pålægger Danmarks radio at sende for almenheden, så er det en direkte kommunikationspolitik. Den skjulte har lige så vide kommunikationspolitiske konsekvenser, men kun indirekte: Den betjener sig af økonomiske midler for den kommunikative rammesættelse, og den hævder ofte - og ind imellem med rette - at dens formål ikke er kommunikationspolitisk.

Mht. objektet kan man skelne mellem kommunikationspolitik forstået som kommunikationsmiddelpolitik eller som politik for kommunikativ aktivitet. Med en yderligere differentiering giver det følgende muligheder:

Kommunikationspolitikens objekt kan være

- ① Kommunikationsmidler i den klassiske borgerlige offentligheds forstand; dvs. medier for verbal forbindelse fra et individ eller en (økonomisk eller politisk) institution til offentligheden.
- ② Kommunikationsmidler forstået som alle medier for verbal forbindelse mellem individer og institutioner; så faldt henhører også f.eks. kommunikation på arbejdspladsen til kommunikationspolitikens genstand.
- ③ Kommunikativ væren; objektet er altså ikke blot de medier, som kommunikationen foregår igennem, den er også de rammer, som den kommunikative væren foregår i og som den bestemmes af: Byer, infrastruktur etc.

Men hermed er vi langt fra færdige med det spontane katalog over kommunikationspolitikens muligheder.

Når en gruppe fynboer starter Avisen Fyn eller når ledelsen i Politikens Hus gennemfører en "divisionering" af huset - skal det så rubriceres som kommunikationspolitik?

Når P.L. Ølgaard m.fl. forsøger at forhåndscensurere en bestemt udsendelse i DR om A-kraft, kan denne handling så ikke - udover så meget andet - kaldes kommunikationspolitisk? Og hvad vil man kalde indholdet af en skrivelse, hvori rektor Trommer meddeler medarbejderne på Odense Universitet, at han fremover personligt vil foretage stikprøveåbning af den udgående post? Ganske vist er begrundelsen økonomisk - at undgå misbrug af uni-

versitetets frimærkeressourcer - men effekten (for nu ikke at tale om formålet) må uden tvivl kaldes kommunikationspolitisk.

Og vi kan gå videre: Er den teknologiske udvikling inden for kabelindustrien en kommunikationspolitisk udvikling? Eller hvad med de former for relativ merværdiproduktion, der som sideeffekter kan have atomisering af arbejder-kollektivet, serialisering og indholdsudtømming af arbejdet etc.? Er denne udvikling ikke en gigantisk kommunikationspolitisk proces?

I alle disse sidstnævnte eksempler er de handlende individer eller institutioner ikke statsindivider eller -institutioner, men individer eller institutioner uden for staten. Her er det altså ikke staten, der er subjekt for politik, men individer og institutioner i samfundet. Man skal i øvrigt ikke så mange år tilbage for dette var en selvfølge, at det var i samfundet, politikken blev udformet; staten skulle alene opretholde rammerne for den politiske proces.

Også her er det muligt at lave to former for inddeling. For det første kan man skelne mellem kommunikation i den klassisk borgerlige form (verbal forbindelse fra individ til offentlighed) og interaktionel væren, f.eks. som kommunikationsstruktur blandt arbejderne på en arbejdsplads. For det andet kan man skelne mellem de samfundsmæssige individer eller institutioner som bevidst handlende subjekter og som automatiske subjekter (dvs. produkter af en økonomisk logik).

En systematisering af kommunikationspolitikens begreb.

For os at se er det muligt at kategorisere de anførte eksempler i fire definitionstyper.

- ① Staten er subjekt for den kommunikationspolitiske udvikling, og objektet er mediet for den offentlige debat. Der er tale om en sanktionel eller økonomisk styring af kommunikationsmidler, såvel trykte som elektroniske. I denne betydning er kommunikationspolitik synonym med mediepolitik.
- ② Staten er subjekt for den kommunikationspolitiske udvikling, og objektet er menneskelige interaktionsformer. Kommunikationspolitik omfatter her eksempelvis byplanlægning, udbygning af infrastrukturen, uddannelses-

planlægning.

- ③ Subjektet er samfundsmæssige individer og institutioner eller forhold, og objektet er kommunikationsmidler. Der er enten tale om bevidst agerende individers offentlighedsarbejde, eller der er tale om skjulte determinationsfaktorer (for en umiddelbar betragtning f.eks. den teknologiske udvikling), der frembringer nye kommunikationsmidler (f.eks. kabel- eller satellittransmissionsteknik) eller nye kommunikationsformer (f.eks. reklamefjernsyn); disse determinationsfaktorer har en ikke-forudsigelig eller ikke-tilstræbt virkning på den offentlige kommunikation og dens kulturelle forudsætninger.
- ④ Subjektet er samfundsmæssige individer og institutioner eller forhold, og objektet er kommunikativ interaktion. Der kan være tale om personers, partiers og bevægelers offentlighedsarbejde, og om indgreb i den ikke-offentlighedsrettede kommunikative interaktion: Institutionel brevkontrol, arbejdspladskommunikation etc. Eller der kan være tale om udviklingsprocesser, der skaber forhold med en ikke-forudsigelig eller ikke-tilstræbt virkning på den kommunikative interaktion (byudvikling, infrastrukturelle ændringer etc.).

Med disse fire definitionstyper på begrebet kommunikationspolitik mener vi, at vi har indfanget de væsentligste forståelsesformer i den aktuelle debat.

- 1) Ud fra en umiddelbar betragtning hænger disse fire typer sammen. Det er nærliggende for den, der anlægger en snæver betragtning på kommunikationspolitikens genstand, at slutte, at kommunikationsprocessen er en autonom, dvs. en "fri" proces. Herudfra er det ligeledes nærliggende at pålægge staten en tilbagetrukken rolle: Den skal under ingen omstændigheder gribe ind i mediernes funktion, men skal alene opretholde den frihed for medierne, som betragtningen tildeler dem a priori. Statslige indgreb i mediernes funktion er nemlig ensbetydende med et brud på deres frihed.
- 2) Heroverfor er det ligeså nærliggende for den, der anlægger en bred betragtning, at slutte, at kommunikationsprocessen ikke er fri. Kommunikationsprocessen er indlejret i et net af sociale lovmæssigheder, hvorfor den tilsyneladende frihed a priori er illusorisk. Ud fra dette

standpunkt er det nærliggende at drage to konsekvenser: For det første at det liberale kommunikationspolitiske ideal er illusorisk - eller endog demagogisk: Den frihed, som dette ideal såvel tilstræber som forudsætter, eksisterer jo ikke; den "tilbagetrukne" statslige kommunikationspolitik er derfor ensbetydende med en støtte til de på forhånd dominerende klasseinteresser og økonomiske lovmæssigheder. Ergo, lyder argumentationen, drejer kommunikationspolitikken sig for ingen af parterne om pressefrihed, men om at fremme bestemte klassers og/eller samfundsforholds interesser bedst muligt. Den anden konsekvens, som man drager ud fra dette standpunkt er, at det liberale kommunikationsideals statskritiske opfattelse er usand; den herskende klasse ønsker kun at staten skal føre en tilbagtrukket rolle for så vidt som de herskende interesser klarer sig selv; nattevægterstaten fortolkes følgelig som den borgerligt interventive stat i fåreklæder. Ergo gælder det, også for den ikke-borgerlige part, om at bruge staten kommunikationspolitisk, bruge den imod borgerskabets interesser.

Niels Thomsen diskuterer i sin artikel "Hvad er kommunikationspolitik?" (Pressens Årbog 1975) spørgsmålet om den snævre overfor den brede definition på kommunikationspolitikbegrebet. Han konstaterer, at enhver formgivning af den interaktionelle væren tillige ændrer vilkårene for den kommunikative interaktion:

Politiske indgreb i disse grundforhold har derfor også indirekte betydning for kommunikationens organisation, indhold og anvendelse. (Niels Thomsen, s. 38).

Men i samme åndedrag afviser ha, at der er tale om kommunikationspolitik:

Om kommunikationspolitik er der dog næppe tale, da selv kommunalreformen, Lyngbyvejprojektet og kildeskatten havde andre formål end debat. (Ibid., v.u.)

Niels Thomsen vælger altså den snævre definition. Den umiddelbare begrundelse for denne definition er pragmatisk (den er "formålstjenlig"

(s. 10)), sædvanemæssig ("den egentlige kommunikationspolitik" (s. 14)), eller - som også i det ovenfor anførte citat - decisionistisk; en kommunikationspolitisk aktivitet er først kommunikationspolitisk, når den er tænkt og udtalt som sådan: "At arbejdspladsstruktur, beboelsesmønstre samt udbygning af brevpost, telefonnet o.m.a. i vigtige henseender betinger omfanget af den uformelle personlige kommunikation, påvirker kun i ydertilfælde dispositionerne omkring disse basale forhold (...). Policy-making under dette punkt drejer sig i praksis især om organiseret kommunikation og specielt massekommunikation." (s. 20)

Når brevpostudbygningen ikke er begrundet i kommunikative forhold er den ikke kommunikationspolitisk, mener Thomsen. Men ved at acceptere de tekniske begrundelser for brevpost- telefonnet- og lignende kommunikationsreplikker sker der netop en afpolitisering af disse styringsformer for kommunikation.

Den snævre definition er som sagt ofte sammenkædet med en statskritisk holdning. Således understreger Otto B. Roegele i en karakteristisk sammenkædning af de to elementer, at

Staten skal muliggøre, at kommunikationsprocessen kan finde sted, men den skal ikke binde den eller gribe ind i den. Staten skal udspænde de rammer, hvorindenfor statsborgerne såvel som kommunikationsmidlerne frit kan udfolde og bevæge sig. (Roegele, Medienpolitik - und wie man sie macht, 1973, s. 39)

Tilsvarende synspunkter gøres i den hjemlige debat gældende fra udgiver- side:

Pressens uafhængighed er en forudsætning for, at den kan være det formidlende og kritiske element i demokratiet. Når mediekommis- sionen skal overveje pressens fremtid vil der næppe være tvivl om, at dette grundlæggende synspunkt må tages som et uantasteligt udgangspunkt. (Aa. Deleuran i Ny Politik 4, 1980).

Og pressefrihed vil sige manglende statsstøtte, såvel som andre former for direkte eller indirekte indgreb.

Heroverfor er det brede kommunikationspolitikbegreb langt mere omfattende funderet. Det bygger på den veletablerede sandhed i massekommunikationsforskningen, at der eksisterer en indbyrdes afhængighed mellem et givent samfunds sociale strukturer og dets kommunikative strukturer. Derfor kan kommunikationspolitik ikke blot forstås som det at skabe rammerne for den indbyrdes relation mellem borgerne med et udtryksbehov og kommunikationsmidler, der stiller sig til rådighed for en formidling af disse budskaber. Kommunikationsstrukturen er konkret bestemt af klassemæssige relationer:

Den som har rätten att bestämma över andra har också större kommunikative rättigheter. Position och kommunikationspotentialer hänger nära samman. (Samverkansspiralen, s. 75)

Forfatterne til bogen Samverkansspiralen (Stockholm 1979) reflekterer dette forhold, og når frem til at en persons kommunikationspotentiale er et samspil mellem personlige egenskaber, social position og kommunikationssystemets struktur. For at ændre det forhold, at de magtløse har et lavere kommunikationspotentiale, end de med høj social magt og prestige, er det ikke tilstrækkeligt blot at ændre på kommunikationssystemet. Der skal ændres på alle tre planer, både det personlige, det sociale og det kommunikative.

II KOMMUNIKATIONSPOLITIKENS MODSÆTNINGER OG SAMFUNDSMÆSSIGE FORHOLD

Som vi så i første afsnit er kommunikationspolitik en modsætningsfuld affære. Kommunikationspolitiken rummer, så vi, to modsætnings-
typer:

- ① Hvem er subjekt for kommunikationspolitiken? Samfundet eller staten?
- ② Hvad er kommunikationspolitikens objekt? Medierne eller den interaktionelle væren?

Disse modsætningstyper kunne sammenfattes i to grundstandpunkter. Et bredt, statsorienteret standpunkt. Og et snævert, statskritisk standpunkt.

I dette afsnit skal vi undersøge de to standpunkters samfundsmæssige rødder. Resultatet af denne undersøgelse er, at begge standpunkter i praksis er selvmodsige. Det liberale standpunkt griber gang på gang til statsindgreb, på trods af den principielle afstandstagen fra dette middel. Og det statsinterventionistiske standpunkt ønsker ikke at forlade det liberale mediepolitiske ideal, som det principielt erklærer for naivt eller usandt.

Resultatet er videre, at begge standpunkter er standpunkter inden for det kapitalistiske samfund, og at standpunternes selvmodsigelser er en artikulation af grundliggende selvmodsigelser i dette samfund.

Endvidere skal vi behandle kommunikationspolitikens funktion. Og så her støder vi på en modsætningstype, nemlig mellem at opfatte kommunikationspolitikken som middel til konsensusdannelse eller som middel til (en bestemt classes) reproduktionskamp. Vi vil undersøge de to opfattelsers baggrund og påvise at de begge dækker over kommunikationspolitikens grundlæggende funktion: at genskabe det borgerlige samfunds grundstrukturer.

Den kommunikationspolitiske debats perpetuum mobile.

Tilsyneladende giver rummeligheden af det kommunikationspolitiske begreb mulighed for et valg mellem flere typer: Ønsker man sig en liberal, statskritisk kommunikationspolitik? Eller ønsker man sig tværtimod en statsstyret kommunikationspolitik?

I dette afsnit skal vi se, at valget kun er tilsyneladende. I virkeligheden er der tale om et samfundsmæssigt dilemma: Kommunikationspolitikken er en kapitalistisk form for samfundsmæssig væren, der på én gang indeholder sin egen norm og denne norms knægtelse. Resultatet for denne artikels emne er det plagsomme kapitalistiske raffinement, at kommunikationspolitikken ustandselig vil ét og gør det stik modsatte.

Dette har to effekter, der for en stund kan være underholdende, men som meget snart bliver trættende forudsigelige.

Det ene effekt er, at et kommunikationspolitisk standpunkt på det kapitalistiske samfunds præmisser modsiger sig selv. Den anden effekt er, at den kommunikationspolitiske debat - som hovedsagelig foregår mellem repræsentanter for Socialdemokratiet og repræsentanter for det borgerlige partier - i dette samfund en gang for alle er iscenesat, og herudfra fortsætter i det uendelige med samme velkendte argumenter.

Repræsentanterne for den borgerlige fløj beskylder Socialdemokraterne for etatistisk mediestyling og erklærer sig selv som repræsentanter for en fri, kritisk presse:

...det er uhyre vanskeligt, skriver Per Winther (chefredaktør for Venstre-avisen "Dagbladet") i Ny Politik nr 4, april 1980, at tilrettelægge en mediepolitik, hvis man skal respektere dagspressens særstilling i samfundet som "den fjerde statsmagt" med de opgaver, den ikke tiltager sig, men pålægges. En mediepolitik, tilrettelagt af politikere og inspireret af interessegrupper, kan meget nemt blive restriktiv overfor dagspressen i dens nyhedsformidlende og opinionsdannende funktion. (s. 13)

Og Aage Deleuran, chefredaktør for "Berlingske Tidende", supplerer:

Betingelsen for at aviser kan opfylde deres forpligtelser over for samfundet er, at de har frihed. Pressens uafhængighed er en forudsætning for, at den kan være det formidlende og kritiske element i demokratiet. (Ibid. s. 10)

Heroverfor erklærer der socialdemokratiske fløj, at staten er det nødvendige middel til at redde den fri meningsdannelse, og at "Kræfternes frie spil" tværtimod at være den uafhængige presses forudsætning er dens værste fjende. Carl John Nielsen, daværende formand for journalistforbundet, påpeger at debatten drejer sig om

afgørende spørgsmål om demokrati, ytringsfrihed og almene kulturpolitiske samfundsforhold, som er for alvorlige til at ...overlades til kræfternes frie spil. (Ibid. s. 9)

Han bliver sekunderet af Bent Hansen (chefredaktør for "Aktuelt"), der utvetydigt fastslår, at mediekommissionen må

sikre forudsætningerne for at en fri meningsdannelse kan fortsætte - og at dette skal ske ved ...at sikre, at det ikke skal være liberale, frie, kommercielle markeds kræfter, der skal være bestemmende for art og indhold af den offentlige debat i Danmark. (Ibid. s. 15)

Det forekommer os at være karakteristisk for venstrefløjen, at den intervenserer i virvaret med et motto som "statsintervention med henblik på mangfoldighed", dvs. med en spidsformulering af den socialdemokratiske selvmødsigelse.

Interventionens sigte er at sikre en mangfoldighed blandt aviserne for at forhindre at økonomisk magt bliver en væsentlig indskrænkning for den frie tilkendegivelse af meninger eller for præsentationen af nyheder fra forskellige standpunkter. (Peter Golding and Graham Murdock: "Confronting the Market: Public Intervention and Press Diversity". In: James Curran (ed.): The British Press - a Manifesto. London 1978 s. 89)

Kommunikationspolitik: Stat eller samfund?

Er staten eller samfundet subjekt for kommunikationspolitikken?

Vi skal her eksemplificere, hvor plagsomt dette spørgsmål er for den borgerlige kommunikationspolitik: Den vil tilsyneladende det ene, men gør tydeligvis det andet.

Niels Thomsen, som vi tidligere har refereret til, eksemplificerer problemet.

Udgangspunktet for ham er, at det er samfundet der er subjekt for kommunikationspolitikken, hvorved han stiller sig på et statskritisk standpunkt. Folket skal styre staten, ikke omvendt. Meningsdannelsen og informationsudvekslingen bag den skal forvaltes af fritstående massemedier, kulturpersonligheder, folkebevægelser o.s.v. thi under disses indbyrdes kappestrid om publikums opmærksomhed og tillid vil man i længden få den bedst mulige oplysning om veje og midler til samfundets trivsel. Det er en udtrykkelig betingelse, at denne proces sker uden for regeringens kontrol. Den har netop en hovedfunktion i

at kontrollere og retlede de politiske magthavere, som derfor konstant er fristede til at manipulere den. (Niels Thomsen, op. cit. s. 9)

Men Niels Thomsen tvinges til at svigte sit kommunikationspolitiske ideal. Grunden er den bemærkelsesværdige, at den kommunikationspolitiske norm ikke kan realiseres i det samfund, som den er norm for. Således må Thomsen give kapitalismekritikere ret i, at

...økonomiske og sociale forudsætninger for de libertære systemer ofte har svigtet... (Ibid. s. 10)

Så selv om det er meningen

...efter den libertære presseteori, at publikum med abonnementsafgiften som stemmeseddel selv skal kunne præge indholdet i medierne,

så må Thomsen erkende, at

som bekendt har imidlertid markedsforholdenes udvikling i de senere årtier fjernet det oprindelige grundlag for dette system. (Ibid. s. 21f)

Ergo må staten indsættes som middel til realiseringen af den kommunikationspolitiske norm, hvilket afføder følgende dilemma:

Problemet er, at kun massive og stærkt diskriminerende indgreb synes at kunne få nævneværdig indflydelse på forløbet, således at man må vælge enten at se publikums valgmuligheder ad markedsmechanismens naturlige vej formindsket, eller at søge den etablerede pressestruktur stabiliseret ved reguleringer, som - foruden at beskære publikums indflydelse på pressen (...) og formentlig belaste finanserne - kan bringe bladene i afhængighed af de myndigheder, de er sat til at overvåge. (Ibid. s. 22)

Niels Thomsen konstaterer altså dilemmaet; men selvom - eller måske snarere: fordi - det river tæppet væk under hans standpunkt, underkaster han ikke sagen nærmere undersøgelse.

Hvorfor tvinges Niels Thomsen ud i denne selvmodsigtelse. Vi vil påstå, at årsagen ikke bare er borgerlig etatisme, forklædt i en (følgelig hyklerisk) medie-liberalisme. Årsagen stikker dybere; nemlig helt ned i nogle konstituerende modsætninger i det borgerlige samfund.

Hvad er formen for det umiddelbare samfundsmæssige forhold mellem frie individer? Formen for dette forhold kaldes retsformen, og den etableres i det kapitalistiske varebytte. Det er - iflg. Marx - i varebyttet at det borgerlige individ og dets (politiske) forhold til andre individer dannes:

Til deres samfundsmæssige relation som byttende, hvor de forudsættes og bekræftes som lige, kommer til bestemmelsen af ligheden ydermere bestemmelsen af friheden. Selvom individ A føler behov for individ B's vare, bemygtiger han sig ikke denne med vold eller vice versa, men de anerkender gensidigt hinanden som ejere, som personer, hvis vilje gennemtrænger deres varer. Deraf fremkommer her i første omgang det juridiske moment: personen - og friheden i den udstrækning den er indeholdt heri. Ingen bemygtiger sig den andens ejendom med vold. Enhver afhænder sin ejendom frivilligt. (K. Marx: Grundrids. Århus 1974, p. 144f)

Hvad karakteriserer den retslige relationsform? For det første er den ikke, som den økonomiske, opsplittet af markedet, men er umiddelbar.

For det andet er den - ligesom varebyttet - ikke privat, men etableres først, når vareejerne træder ud af deres privatsfære og mødes på markedet: Den er samfundsmæssig og den danner herigennem en forbindelse ud fra det private og ind i det offentlige.

For det trede er den form for en gensidig anerkendelse. Indholdet af denne gensidige anerkendelse er at ingen bemygtiger sig den andens ejendom med vold, dvs. at alle - i overensstemmelse med Kants kategoriske imperativ - behandler de andre som de selv vil behandles.

For det fjerde udsiger relationsformen at "enhver afhænder sin ejendom frivilligt". Denne frihed er vel at mærke ikke en frihed til at indgå i varebytte, men frihed inden for varebyttets rammer.

Og endelig for det femte indebærer denne relationsform at vareerne bæres til markedet af personer, der er udstyret med en vilje, dvs. en gensidig anerkendelse af individerne som viljepersoner.

I varebyttet træder person over for person og indgår som frie privatindivider en kontrakt. Heraf følger, at den private erfaring er det indhold, som den enkelte vareejer fører ind i aftaleforholdet mellem de frie individer og som danner grundlaget for kontrakten.

Vi kan altså sammenfatte: Denne specifikt kapitalistiske form for relation mellem vareejerne er karakteriseret ved at være en umiddelbart samfundsmæssig relation mellem frie og moralske personer.

Det er i denne relation at vareejerne aftaler principperne for varebyttet, dvs. aftaler principperne for deres offentlige samvær.

Bestemmelsen af denne relation er derfor bestemmelsen af det borgerlige demokratis celleform. Fordi denne relationsform for en umiddelbar betydning går forud for vareudvekslingen og fremstår som en uformidlet og umiddelbar samværsform, fortolkes den som om den var universel: Den specifikt borgerlige form for samvær mellem varebesiddere fremtræder som en eviggyldig og urgammel interaktionsform.

Hermed har vi bestemt interaktionens - eller præcisere: den offentlige kommunikations - borgerlige form. Men hvordan fastlægger det samfundsmæssige fællesskab principperne for dette kommunikative samvær? Dvs. hvordan bestemmes kommunikationspolitikens grundform?

Svaret får vi, hvis vi et øjeblik forfølger analysen af varesamkvemet. Varebyttet begrænser sig som bekendt ikke til et forhold mellem to vareejere. Det går - som Marx siger - af sig selv over i det almene varebytte, dvs. i det bytte i hvilket alle varen udpeger én vare som almen økvivalent.

Igen sker der det, at frie personer som privatindivider indgår en aftale. Men denne gang indgås aftalen ikke mellem to vareejere, men mellem alle vareejere - eller rettere: Mellem den enkelte vareejer og den almene vareejer.

Der konstitueres herigennem et forhold, der ikke blot omfatter to

vareejere, men som omfatter forholdet mellem den enkelte og de andre, dvs. mellem den enkelte og almenheden. I dette forhold indgår de frie vareejere en aftale om formen for offentligt samvær, dvs. en social kontrakt, der er grundlaget på den private moral. Denne sociale kontrakts princip er varebyttets princip, men den fremtræder som en ved fri interaktion fremkommet og på (i universel forstand) moralske individer grundlagt samværsaftale).

Hvorved bliver kommunikationspolitikken så et anliggende for staten?
Svaret får vi, hvis vi et øjeblik endnu bliver ved analysen af varebyttet. (det følgende bygger bl.a. på Peter Bunderen, Filip Kruse, Lars Qvortrup, Tove Rasmussen: Den kapitalistiske arbejderbevægelses reproduktionsformer, RUC 1981)

Som privatejer anerkender man den anden vareejers privateje. Men som vi allerede har set går den enkle værdiform "af sig selv over i en fuldstændigere form" (Das Kapital I s. 76), nemlig i den almene værdiform, hvor alle varer på markedet udpeger én vare til at være almen ækvivalent.

Dette indebærer imidlertid ikke blot konstitueringen af et forum for aftale (den såkaldte "borgerlige offentlighed") og et samværd-princip, den sociale kontrakt. Det indebærer også, at vareejeren ikke blot anerkender den bestemte anden vareejers privateje, men de andre vareejeres privateje og dermed det almene privateje. Og denne anerkendelse af det almene privateje, hvilket vil sige af friheden mellem individer som alment princip, er ensbetydende med anerkendelse af privat-ejendomsretten. For at sikre sin ret som privatejer i forholdet til alle andre privatejere underkaster hver privatejer sig privat-ejendomsretten som norm for legal ejendomsudveksling. Det samfundsmæssig-gjorte varebytte indebærer dermed at hver privatejer underkaster sig en ubetinget tvangsmagt der garanterer privatejendommen. Denne ubetingede, almene tvangsmagt er den borgerlige stat, som vi hermed har bestemt, ikke som "statsapparat", men som socialt system. Den sanktionering af retsformen, som er indeholdt i retsbegrebet, må således overdrages til en tvangsmagt, der er hævet over alle individer, og som, for at kunne sanktionere, selv må være hævet over privat-ejendomsprincippet. Staten skal jo nemlig kunne opretholde det frie forhold mellem individerne som privatejerne ved at den, hvis privat-

ejerne ikke overholder den sociale kontrakt, kan fratage dem deres ejendom (bødestraf) og deres individuelle frihed (fængsling).

Dette giver den borgerlige stat dens paradoksale karakter. På den ene side er den den frie aftaledannelses modsætning, fordi den som væsenstræk er hævet over og kan gribe sanktionerende ind i frihedsprincippet. På den anden side er det den borgerlige stats grundfunktion at opretholde varesamkvæmmets relationsform. Den opretholder det frie, offentlige kommunikationssamvær. Og den krænker og knægter dets principper.

Den borgerlige stat er således almen (i modsætning til fælles). Den er - i den dybgående, borgerlige selvforståelse - almen i den almene værdiforms forstand; og almen i den forstand at den er hævet over de særlige individer, men samtidig (herigennem) inkarnationen af deres vilje. Den er m.a.o. den legemliggjorte selvmodsigelse.

Dette har Hegel registreret med en forbløffende sensitivitet:

Staten som den substantielle viljes virkelighed, som den har i den til almenhed ophævede særlige selvbevidsthed, det i og for sig fornuftige. Denne substantielle enhed er absolut, ubevæget mål for sig selv, i hvilken friheden kommer til sin højeste ret, for så vidt som dette endemål har den højeste ret imod de enkelte, hvis højeste pligt det er at være medlemmer af staten. (Hegel: Grundlinien der Philosophie des Rechts. Frankfurt am Main: Ullstein Verlag, 1972. § 258, s. 215).

Dels er den "den substantielle viljes virkelighed", "det i og for sig fornuftige". Dels er den "absolut, ubevæget mål for sig selv", "den særlige selvbevidsthed ophævet til sin almenhed". Denne helhed af modsætninger er fastholdt i den tvetydige bemærkning om at "friheden i staten kommer til sin - højeste - ret" - den bedste illustration af illusionen om at staten er middel til /ytrings)frihed, samtidig med at retsformen i sin modsætningsfuldhed (hvilken staten inkarnerer) er en tikkende bombe under samme illusion. Der hersker altså en emphatisk samtidighed mellem det frie forhold mellem individer og den opretholdende OG knægtende sanktionering af dette frie forhold i staten.

Hermed er, som vi har set, standpunkterne i den kommunikationsspoli-

tiske kontrovers sat i verden. Denne - inden for det borgerlige samfund uløselige - kontrovers har følgende karakteristika:

- ⊖ statskritik og statsnorm er ikke antagonistiske, men samtidige poler i den borgerlige offentligheds diskursive univers. De er samtidige - og de pendler mellem at være gensidigt udelukkende og gensidigt identiske.
- ⊖ kommunikationspolitikens samfundsmæssige substans er den form for kollektiv diskursiv væren, i hvilken det borgerlige samfund v.hj. af og/eller i modsætning til den borgerlige stat reproducerer sig selv som samfund
- ⊖ en begrundelse af statskritikkens og statsnormens samtidighed er afgørende for en socialistisk kritik af kommunikationspolitikken, der ikke ufrivilligt vil reproducere sit kritik-objekt.
- ⊖ statskritikkens og statsnormens paradoksale karakter af at være gensidigt kritiske og udelukkende og gensidigt identiske (eller: midler for hinanden) inden for den borgerlige offentligheds selvkritiske univers er afgørende for forståelsen af den borgerlige kommunikationspolitikens uløselige dilemma - og dermed for forståelsen af den reelle modsætning, der afskærer kommunikationspolitikken fra entydighed og dermed overhovedet gør (en socialistisk) kritik mulig.

Den offentlige kommunikations grundlæggende funktion: Opretholdelse af lønarbejdet.

Som vi har set udtrykker varebyttets aftaleforhold mellem individer den i kapitalens cirkulation udviklede bytteværdiprocesser's momenter. Men bagved dette varebytte, og konstituerende for det, finder vi den kapitalistiske produktionsproces; derfor vil først en fremstilling af den offentlige kommunikation som element i den kapitalistiske produktionsform muliggøre en begrundet kritik af denne borgerlige form for umiddelbart samfundsmæssigt forhold mellem individer.

Netop dette er projektet i Burkhard Tuschlings bog Rechtsform und Produktionsverhältnisse (Frankfurt a.M. 1976). Antagelsen hos ham er, at det ganske vist er de samfundsmæssige forhold i cirkulationen der giver retsformen dens umiddelbare begrundelse.

...men den for dette samfund specifikke retsordnings genese - i det enkelte så vel som det totalsamfundsmæssige formsystem -

kan alene forklares ud fra den kapitalistiske organisation af den samfundsmæssige produktionsproces... (Ibid. s. 9)

Som vi skrev ovenfor, anerkender vareejerne i varebyttet gensidigt hinanden som ejere og som personer, hvis vilje gennemtrænger deres varer. Netop denne gensidige anerkendelse af hinanden som uantastelige viljespersoner er grundelementet i den offentlige kommunikation, som jo netop er den diskussion, hvis grundforudsætning er personens uantastelighed som viljesperson og som vareejer. Derfor er forudsætningen for den offentlige kommunikation information, redskabet for den offentlige kommunikation argumentation, og grænsen for den offentlige kommunikation personens uantastelighed og det uantastelige forhold mellem personen og varen.

Dette har konsekvenser for forholdet mellem producenter og produktionsmidler. På den ene side kan arbejderne ikke - iflg. den offentlige kommunikations regler - antaste kapitalistens person eller hans ejendomsbaserede rådighedsret over produktionsmidler eller arbejderens arbejdskraft. På den anden side er det i overensstemmelse med samme regler, at kapitalisten har en i princippet ubegrænset rådighedsret over produktionsmidler og arbejdskraft. Han kan destruere sine produktionsmidler og han kan undertrykke sin arbejdskraft (med den principielle begrænsning, at arbejderen skal kunne genskabe arbejdskraften til næste dags arbejde). Den offentlige kommunikation danner således ramme om (og kan alene diskutere det specifikke arrangement af) en én-sidedig destruktions- og undertrykkelsesret.

Lad os uddybe dette: Arbejderne sælger deres arbejdskraft til kapitalisten, som køber rådighedsretten over arbejdskraften for et vist antal timer. Herigennem anerkender arbejderen kapitalisten som person, hvis vilje gennemtrænger hans varer. Og hvad er kapitalistens varer? Det er, før salget af arbejdskraft, kapital i pengeform og som produktionsmidler. Efter salget er det - stadigvæk - produktionsmidler, men nu er det også arbejderens arbejdskraft. Arbejderen har altså i byttet anerkendt kapitalistens ret til at underkaste arbejderens arbejdskraft kapitalistens vilje. Og kapitalistens vilje er den vilje, som han personificerer: Merværdiudpresning. Denne merværdiudpresning gennemtrænger arbejdskraften som en legal følge af den gensidige juridiske anerkendelse.

Sagt i medieforsknings-jargon har den borgerlige form for offentlig kommunikation en dagsordensættende funktion. Den kan diskutere måden hvorpå lønarbejdet skal udbyttes, men ophævelsen af lønarbejdet kan kun ske gennem et brud med den offentlige kommunikations regler. Dette skyldes, som vi har set, dels at den offentlige kommunikation lægger sig rundt om den kapitalistiske produktionsproces, men - i overensstemmelse med sine regler - ikke kan handle om det, der foregår i produktionsprocessen. Thi det er privat, det er en proces mellem de produktionsmidler og den arbejdskraft, som kapitalisten har købt, og derfor en proces der udvikler sig iflg. kapitalistens (akkumulationsstræbende) vilje. Dels skyldes det, at den offentlige kommunikation er formen for fastsættelsen af salgsbetingelserne for varebyttet - det er dermed et ritual der har varebyttet som forudsætning.

Dette er altså indholdet af den sociale kontrakts aftaleform: Tilsyneladende den stadige genskabelse af en social kontrakt, der er begrundet i borgernes frie vilje; i virkeligheden den stadige fastlæggelse af formerne for den særlige kapitalistiske form for relation mellem producenter og produktionsmidler som forhold mellem lønarbejde og kapital.

Den offentlige kommunikations funktion: Konsensusdannelse eller fordelingskamp?

Hvad er funktionen af de ovenfor analyserede samkvemsformer?

Normalt plejer man at nævne to grundfunktioner:

For det første er den offentlige kommunikation middel til den samfundsmæssige konsensusdannelse. Her bruges massekommunikationssystemet til at fastlægge, hvilke samkvemsformer livet i det borgerlige samfund skal udfolde sig i. Det er denne funktion, som Aage Deleuran skildrer i følgende skønmaleri:

Den, der udgiver en avis, udgiver den ikke for at tjene penge eller for at se en produktionsvirksomhed vokse op og give beskæftigelse, men fordi han vil tjene det folkestyrede samfund. Hans tjeneste består i at bidrage til nyhedsformidlingen, til meningsudvekslingen i samfundet, til selve den demokratiske proces. (Aa. Deleuran op. cit. s. 10)

Mange vil imidlertid indvende, at Deleurans funktionsbeskrivelse er

mere køn end den er sand, og at massekommunikationssystemet også - eller måske: snarere - har en anden funktion: Det er redskab i den samfundsmæssige reproduktionskamp. Således fungerer Berlingske Tidende (som Aage Deleuran er chefredaktør for) snarere som ideologisk redskab i fordelingen af det samfundsmæssige værdiprodukt, dvs. til at fastlægge klassernes og individernes reproduktionsniveau, lyder indvendingen.

Eksistensen af disse to funktionsangivelser beror på eksistensen af to forskellige samfundsmæssige positioner.

Ud fra et revenuekilde-standpunkt - det man lidt hurtigt kunne kalde et klassisk borgerligt standpunkt - har de kommunikative samkvemsformer ikke nogen anden funktion end den at formidle det lige forhold mellem fire vareejere.

Hvorfor det? Fordi revenuekildeejerne ud fra denne position uafhængigt af andre revenuekilder høster de frugter, som deres egen revenuekilde - det være sig kapital, jord eller lønarbejde - frembringer. For den selvstændige erhvervsdrivende (uden ansatte lønarbejdere) - det være sig landmanden eller den forfatter, der "lever af sin egen pen" - for lånekapitalisten, aktieejeren, er det at høste værdi ikke forbundet med nogen fordelingskamp. Fra denne position synes revenuekilde-ejeren først at træde samfundsmæssigt i forbindelse med andre individer på markedet, dvs. når han ønsker at realisere værdien af den vare, han har frembragt.

Konsekvensen heraf er, at det borgerlige samfunds kommunikative samkvemsformer ikke skal funktionaliseres i nogen anden nyttighedskalkule: Det borgerlige samfunds kommunikative samkvemsformer sætter deres eget moralkodeks. Kommunikationspolitikken er herigennem underlagt en borgerlig moral, for hvilken individuel frihed og statsafhængighed er ledestjerne, og for hvilken staten alene har en almen-gyldig sanktions-funktion. For disse få kan Aage Deleurans funktionsbeskrivelse altså tillægges en sandhedsværdi.

Men ud fra såvel arbejderbevægelsens som industrikapitalistklassens standpunkt ser sammenhængen anderledes ud.

På den ene side sætter det borgerlige samfunds kommunikative samkvemsformer stadig væk deres egen moral (om individuel frihed etc.); sådan erfarer man nemlig sammenhængen når man indgår i det simple varebytte, f.eks. som individuel konsument. Men på den anden side fremstår kommunikationspolitikken også som redskab for et højere mål, nemlig som redskab i den klasse-mæssige fordelingskamp. Kommunikationspolitikken bliver derved "kynisk", den bliver utilitaristisk. Kommunikationspolitikens mål bliver at tilrettelægge de kommunikative samkvemsformer på en sådan måde, at det bedst tjener den repræsenterede reproduktionsinteresse som redskab i fordelingskampen.

Grunden hertil er, at det at høste værdi ud fra disse standpunkter er uløseligt forbundet med fordelingskamp. Fra disse standpunkter fremtræder kapitalen i sin helhed nemlig som værdiproducent. Producenterne (de i produktionsprocessen indgående individer, arbejdere, arbejdsleder, kapitalister...) fordeler værdiproduktet mellem sig i en kampmæssig fastlæggelse af løn- og profitrate.

På grundlag af disse erfaringer er troen på, at værdien først bestemmes i det retfærdige bytte mellem frie individer, naiv. Og tilsvarende naiv fremstår Deleurans funktionsbeskrivelse af pressen. Ud fra dette - i det udviklede kapitalistiske samfund dominerende - standpunkt sker der en "profanisering" af kommunikationspolitikken. Denne profanisering sætter sig imidlertid kun undtagelsesvist rent igennem; som regel modsiges den af erfaringerne fra det simple varebytte. Resultatet er en funktionsopfattelse for massekommunikationssystemet, der er i splid med sig selv: Skiftesvis tillægges det en konsensus-skabende funktion og en kynisk reproduktionskampsfunktion.

III. DEN HISTORISKE UDFOLDELSE AF KOMMUNIKATIONSPOLITIKBEGREBET

Kommunikationspolitik som kampen om den borgerlige offentlighed.

Hvorledes udfoldes det modsætningsfulde kommunikationspolitikbegreb historisk? Det vil vi søge at indkredse i det følgende afsnit. Denne udfoldelsesproces har gennemgået tre faser. Den første fase omhandler offentlighedens dannelsesproces.

Jürgen Habermas har i sin bog Borgerlig offentlighed (Kbh. 1974) frem-

stillet den historiske proces, der førte frem til offentlighedens dannelse. Habermas påviser, hvorledes den borgerlige offentlighed er et kritisk modstykke til det feudale samfunds magtbegreb. Iflg. Habermas' teori sker der en polarisering af samfundet i samfund og stat, hvor den offentlige mening udskilles som formidlingsinstans mellem samfund og stat, dvs. mellem private borgeres interesser og staten som overordnet lovgivnings- og forvaltningsinstans. Den borgerlige offentligheds gyldighedsbetingelser - frikonkurrencesamfundet, der er i økonomisk ligevægt og udelukkende består af småkapitalister - tilsikrer, at borgeren kan abstrahere fra sine private økonomiske interesser og gennem erfaringsmateriale hentet fra intimsfæren indgå i den offentlige diskurs som blot og bart menneske. Den offentlige mening er da et produkt af den uvildige, men kritiske diskussion mellem privatfolk forsamlede til publikum.

Dermed er fundamentet i flg. Habermas skabt for en lovgivning, der ikke hviler på privilegier og på de privilegeredes arbitrære forvaltning af den, men som baseres på princippet om generelle, abstrakte og permanente normer.

Den borgerlige offentligheds idé må derfor ses på baggrund af det feudale magtapparat, hvis fundament var det stive standssamfund og det faste normsystem.

Offentlighedsmodellen er en ideologisk konstruktion, der har sin oprindelse i borgerskabets opposition mod det feudale magtapparat, og hvis institutionalisering i det borgerlige samfund muliggjordes af borgerskabets effektive knægtelse af det proletariat, der først var under dannelse.

Habermas anlægger i analogi med borgerskabets selvforståelse en forfaldstankegang over for udviklingen i den offentlige kommunikations historie. Det fremgår eksplicit af bogens afsnit om borgerlig offentlighed som idé og ideologi. Habermas demonstrerer nøgternt, hvorledes Marx' kritik af det borgerlige samfund er en teoretisk kritik af ideen om borgerlig offentlighed:

Hans Kritik der politischen Ökonomie rammer i virkeligheden de forudsætninger som den politisk fungerende offentligheds

selvforståelse berodde på /.../. Denne kritik knuser alle fiksjoner som ideen om borgerlig offentlighed påberoper seg. (Habermas op.cit. s. 114-115).

Og Habermas påpeger, hvorledes arbejderklassen ved at tilkæmpe sig politiske rettigheder udfolder denne kritik i praksis. Når arbejderklassen tilkæmper sig politiske rettigheder sker der iflg. Habermas det, at et grundlæggende princip brydes. Ejendomsløse besætter offentligheden, og dermed falder grundlaget for samfundets autonomi overfor staten bort.

I og med at ejendomsløse og dannelsesløse tager offentligheden i besiddelse og

tager de almene regler for samfundsmæssigt samkvem og som ærne for sit offentlige resonnement. (Ibid. s. 117),

så det samfundsmæssige livs reproduktion som sådant bliver alment anliggende, bliver offentlighedens struktur grundlæggende forvandlet. Offentlighedens subjekter abstraherer ikke længere fra deres private interesser; tværtimod består offentligheden nu af konkurrerende privatinteresser. Offentlighedens strukturforvandling antager form af en refeudaliseringsproces:

Offentligheden bliver til en publikums forgård, hvor prestige kan udfoldes foran - i stedet for at kritik udfoldes i publikum. (Ibid. s. 188)

Ideen om den borgerlige offentlighed er med andre ord en borgerlig konception.

For arbejderklassen er offentligheden imidlertid en rationalitet, som dens aktiviteter rettes imod. I arbejderklassens konstitution som klasse spiller den politiske kamp for indflydelse på lovgivningen en væsentlig rolle. Denne kamp føres med de samme midler, som borgerskabet har anvendt med henblik på offentlighedens udvikling: pressen. Omfanget af denne kamp i Danmark kan bla. aflæses af, at den socialdemokratiske presses største organ, Social-Demokraten, i 1880'erne opnår at blive landets største avis. *

* * ge debat danner grundlaget for en velfungerende offentlighed.

Det kommunikationspolitiske koncept er således på totalsamfundsmæssigt plan, at pressen på en gang er middel til konsensusdannelse og reproduktionskamp. Denne opfattelse er så udbredt og solidt funderet, at den ligger bag definitionen på begrebet kommunikationspolitik i et nyere leksikon:

Grundforudsætningen for et funktionsdueligt kommunikationssystem i demokratiske stater er efter den almene opfattelse, at en mangfoldighed af meninger frit kan artikuleres. Denne mangfoldighed, således bliver det antaget, kan mest virksomst frembringes, derigennem at flest mulige selvstændige og af hinanden uafhængige kommunikationsmidler konkurrerer. (Noelle-Neumann und Schultz (udg.): Publizistik, s. 78).

Denne demokratiske grundforudsætning er imidlertid blevet undermineret i det 20. århundrede. Pressedød kaldes fænomenet. Bagved denne proces skjuler sig den kendsgerning, at pressen er et kapitalistisk-industrielt kompleks, og at den som sådan er underlagt generelle udviklingslove for kapitalistiske virksomheder. Pressen er med andre ord tvunget til at innovere produktionsprocessen, billiggøre produktet og forøge afsætningen. Denne proces kan kun foregå gennem en overskridelse af de politiske grænser partipressen har arbejdet indenfor. Det er med andre ord nødvendigt at udvide avisens målgruppe. Denne udvikling muliggøres gennem en journalistik, der prioriterer underholdningen og den generelle politiske reportage, og den medfører en udvikling af journalisten fra at være politisk aktivist til at være professionel skribent. Begreber som 'omnibuspresse' og 'new journalism' dækker den nye presstype.

Dethar især været arbejderpressen, der er bukket under for bladdøden. Denne proces har tenderet imod at undergrave det kommunikationspolitiske koncept, der er udviklet i forlængelse af partipressen, idet pressen hverken kan fungere som middel til konsensusdannelse eller reproduktionskamp, når dominerende klasseinteresser mister deres 'talerør' i offentligheden.

Denne udviklingsproces har affødt to reaktionsformer. På den ene side har pressekapitalen udviklet forestillingen om pressens sociale ansvarlighed. På den anden side er der blevet nedsat en række statslige mediekommissioner.

* Den såkaldte strukturforvandling af offentligheden er således udtryk for kommunikationspolitikens indre modsætning. Tilsyneladende bliver den offentlighed kommunikation forandret fra at være et middel til konsensusdannelse til at være et middel for reproduktionskamp. Men i realiteten foregår denne 'forvandling' inden for rammerne af en offentlig kommunikation, der bestandigt er middel til såvel konsensusdannelse som reproduktionskamp. Den såkaldte 'forvandling' er kun en forvandling set fra borgerskabets standpunkt.

I borgerskabets opkomstfase er dets kommunikationspolitik, således som den udtrykker sig i ideen om den borgerlige offentlighed, middel til reproduktionskamp i og med at den tilstræber at være middel til konsensusdannelse. Arbejderklassen bruger i sidste halvdel af det 19. århundrede den institutionaliserede offentlighed som et middel til reproduktionskamp, hvis bagvedliggende mål var at indgå på lige fod med borgerskabet i den samfundsmæssige konsensusdannelsesproces. Hvor Habermas giver udtryk for, at denne proces udtrykker offentlighedens forfald, kan man tværtimod - set fra arbejderklassens synspunkt - se den som et led i at arbejderklassen tilkæmper sig identitet som lønarbejdere. Denne kamp, der i Danmark foregår i alliance med agrarsmåborgerskabet, fuldbyrdes med 'systemskiftet' i 1901, to år efter at arbejderklassen med 'septemberforliget' i 1899 havde fået anerkendt ejendomsretten til sin arbejdskraft. Det er således kun for en nostalgisk betragtning, at offentligheden går i forfald. Arbejderklassen kæmper om den offentlige mening. Den destruerer den ikke. Den værner om offentligheden som sådan; om den frie meningsdannelse som en forudsætning for kampen om magten over staten, og hvad der synes som herredømmet over samfundets udvikling.

Kommunikationspolitik som statslig intervention i kommunikationssystemet.

Denne proces hvori arbejderklassen (på linie med agrarsmåborgerskabet) i Danmark tilkæmper sig en plads i offentligheden indebærer udviklingen af kaldte firbladssystem. Udviklingen af partipressen er et generelt vesteuropæisk fænomen. Denne udviklingsproces danner baggrund for pressens nye selvforståelse: mangfoldigheden af synspunkter i den offentli- **

Bag forestillingen om pressens sociale ansvarlighed og bag nedsættelsen af de statslige mediekommissioner ligger der både et forsvar for pressens samfundsmæssige autonomi og en anerkendelse af statens legitime ret til at gribe ind i samfundsmæssige forhold.

Dette kan vi eksemplificere med en henvisning til de engelske mediekommissioner.

I England har der efter 1945 været nedsat tre mediekommissioner: En i slutningen af 1940'erne, én i begyndelsen af 1960'erne og én i slutningen af 1970'erne. Disse tre kommissioner afspejler i flg. James Curran udviklingen i pressekoncentrationsprocessen. Currans teori går ud på, at alle tre kommissioner er grundlagt på en liberal presseideologi, som den økonomiske realitet langsomt anfægter og fremtvinger ændringer af:

Fraværet af konkurrence bekymrede alle tre kommissioner, fordi den eliminerede den proces der i den liberale teori siges at gøre pressen ansvarlig over for offentligheden. /.../ Den økonomiske forvandling af efterkrigsprocessen har sat spørgsmålstegn ved mange af den liberale teoris mest værdsatte formodninger om den fri presse. (James Curran: "Press freedom as a property right. The crisis of press legitimacy" i: Media, Culture and Society 1, 1979, s. 70 f.)

Udviklingen kan sammenfattes således: I 1949 skrev den første mediekommission:

Det er utvivlsomt en stor ære for den britiske presse, at den fuldstændigt er uafhængig af udenforstående økonomiske interesser, og at dens politik er den som de der ejer og styrer den har. (Ibid., s. 60)

I 1977 forsøger den tredje kommission ikke at hævde at pressen er uafhængig af ydre finansielle interesser, tværtimod indrømmer den, at "det vil le være mere sandt at hævde, at pressen er blevet en underafdeling af andre industrier." (Ibid., s. 62).

Problemet for mediekommissionerne er således at det liberale kommunikationspolitikkoncept anfægtes; heroverfor er det kommissionernes intention at sikre dette koncepts beståen gennem sikringen af pressens to funktioner: at være 'borgernes vagthund', dvs. repræsentere statsborgerne, og at være "en måde hvorpå grupper inden for samfundet kommunikerer". (Ibid., s. 79).

Også Labour-fløjen i mediekommissionerne har fastholdt det kommunikati-
onspolitiske standpunkt, at reproduktionskampen er indeholdt i konsen-
susdannelsen. F. eks. udtalte TUC-repræsentanten i kommissionen fra
1977:

Jo mere mangfoldighed, jo mere konkurrence, des mere sandsyn-
ligt er det, at de bedste ideer vil finde et hjem i folks be-
vidsthed og blive udbredt mest vidt og bredt. (Ibid., s. 72).

Forskellen mellem den første og den seneste mediekommission - og mellem
medlemmerne i de enkelte kommissioner - går derfor mest på midlerne til
opretholdelse af offentligheden. I 1949 skulle den oprettes ved hjælp
af den uantastede frie konkurrence, i 1977 ved hjælp af statsindgreb.

Denne udvikling ytrer sig som en ændring i kommissionernes frihedsbe-
greb. I 1949 - og i 1962 - er frihed ensbetydende med konkurrence. I
1977 står frihed i modsætning til konkurrence.

I 1962 lød det, at pressens frihed er baseret på "friheden for udgive-
ren til at trykke hvad han ønsker" og "friheden for læseren til at læse
hvad han ønsker." (Ibid., s. 77).

I 1977 skriver kommissionen:

Vi definerer pressens frihed som den frihed fra tvang som er væ-
sentlig for at sikre at udgivere, redaktører og journalister kan
fremføre de offentlige interesser ved at trykke kendsgerninger
og meninger, foruden hvilke demokratiske vælgere ikke kan træffe
ansvarlige beslutninger. (Ibid., s. 76).

I 1977 skal aviserne frigøres fra forandringer - vel at mærke, de samme
'begrænsninger' som i 1949 og 1962 var det angivelige middel til fri-
hed.

Umiddelbart kan denne udvikling give anledning til undren. For hvad er
årsagen til at arbejderbevægelsen ikke anfægter udviklingen af et kommu-
nikationssystem - pressen - hvori dennes partsinteresser i stigende
grad bliver klemmt. Her bør man nok fastholde nogle essentielle udviklings-
træk i det tyvende århundrede. Som vi har fastslået udvikler det social-
demokratiske standpunkt sig ikke i retning af en partsoffentlighed, men
i retning af forsvaret for offentligheden som sådan. For det andet af-
tegner avisdøden ikke entydige udviklingstræk. Således er det først ef-
ter anden verdenskrig, at denne proces overhovedet erkendes som et pro-

blem. For det tredje har den politiske udvikling i det tyvende århundrede - med Keynes' økonomiske teorier som fundamentet - gjort statsinterventionismen til generel politik. For det fjerde har Socialdemokratiet i kraft af sin parlamentariske fremgang og i kraft af sin indoptagelse af det keynesianske standpunkt opnået status som statsbærende parti. Endelig er der i det tyvende århundrede opstået to nye medier, der på adekvat vis modsvarer denne udvikling af politikken: radioen og fjernsynet.

De nye elektroniske medier vandt udbredelse, fordi de kunne bringe underholdning ud til et massepublikum. Selvom de længe var afskåret fra selvstændig nyhedsproduktion og henvist til pressens nyhedsbureauer i deres politiske stofformidling, og selvom kontrollen over dem og kampen om dem til tider har været skarp, så har socialdemokratiene dog opfattet de elektroniske medier som medier der gennem deres vældige oplysningsmæssige potentiale kunne sikre offentlighedens funktion.

Når Socialdemokratiet alligevel stiller reformforslag vedrørende pressen, således som det har været tilfældet i f. eks. Sverige, så er det begrundet i arbejderbevægelsens dobbeltstrategi: den samtidige sikring af partsinteressen gennem sikring af almeninteressen. Her var Socialdemokratiets interesse i pressestøtte angiveligt at redde den socialdemokratiske presse, men formen for intervention er næsten udelukkende af almen karakter, således at selv borgerlige politikere kan slutte op om den. Således fremhæver moderaterne:

Staten gar enligt vår ideologi ett ansvar för massmedierna. Först ett ansvar för att lagstiftningen garanterer - formellt og reelt - yttrande- och tryckfrihet./.../ Men statens ansvar är vidare än så. Staten har - i demokratins och medborgarnas tjänst - ett ansvar för att skapa och vidmakthålla ett informations- och massmediesystem som ger utrymme för många och skiftande röster. Det betyder i Sverige bland annat ett pressstöd på drygt 300 miljoner om året. (Bert Levin i Svenska Dagbladet, dec. 1978).

Ideen bag socialdemokraternes pressestøtteforslag er at statsinterventionen i pressen skal udgøre en modlogik til kapitalens konkurrencelogik, således at resultatet bliver neutralitet. Således foreslog de i 1969/70, at de statslige pressesubsidier "skulle fordelas efter en automatisk metode - till dagstidningar som på sin utgivningsort hade en upplagemässigt

större konkurrent." (K.-E. Gustafsson: Hur Sverige fick sin presspolitik. Stencil. Göteborg 1980, s. 15). Og det var dette princip, der lå bag fordelingen af hovedparten af de midler der blev stillet til rådighed, da pressestøtten blev indført i 1971.

Betegner den svenske udvikling et særtilfælde, eller er der tale om en mere fremskreden udviklingsproces. Som vi har set har der i England ikke været lydørhed overfor indgriben. I BRD har den kommunikationspolitiske diskussion stået mellem et socialdemokratisk reformstandspunkt på den ene side og et liberalt status quo standpunkt på den anden. Reformkravene har rettet sig imod dikring af den redaktionelle frihed over for udgiverne. Det liberale krav fastholder pressens autonomi over for staten i kraft af det private ejerskab. Konsekvensen har imidlertid kun været, at staten har indført en lidet effektiv antimonopollovgivning.

I Danmark har der ikke været tradition for nedsættelse af mediekommisioner. Den statslige betænkning Dagspressen og samfundet, der udkom i 1969, er således et relativt enestående eksempel på en officiel kommunikationspolitik. Indholdet af denne betænkning maner da også enhver spekulation om statslige reformer af pressen i jorden. Således hedder det i rapporten:

I et samfundssystem, hvor folkestyret og de menneskelige frihedsrettigheder er grundlæggende principper, er det yderligere afgørende, at massemedierne forvalter deres mangesidede opgave under så vidtgående frihed og uafhængighed som overhovedet muligt. /.../ Konkurrencen /mellem dagbladene/ er ønskelig /.../ fuldt så meget som et formål i sig selv, et uundværligt element i en fri meningsbrydning. (Dagspressen i samfundet, s. 8-9)

Overfor disse udtalelser, der er i eksemplarisk overensstemmelse med synspunkterne i f. eks. den engelske mediekommision i 1960'erne, står da Anker Jørgensens udtalelser i forbindelse med nedsættelsen af den aktuelle mediekommision. I modsætning til ovenstående betænkning dementerer han 'udviklingen's naturagtighed og iboende hensigtsmæssighed: "Udviklingen er ikke noget naturgivent. Udviklingen er menneskeværk, og den styres rent faktisk." (Ny Politik 4, 1980, s. 7).

Medieudviklingen er således også styret, og dens konsekvenser er af vital art for samfundet:

Den teknologiske udvikling - både internationalt og nationalt - vil i de kommende årtier medføre voldsomme ændringer i vore massemedier og kommunikationssystemer. Det nuværende mønster truer simpelthen med at bryde sammen." (Ibid.)

Overfor disse perspektiver ser Anker Jørgensen, i lighed med de svenske socialdemokrater, behovet for en neutraliseringsinstans. Overfor kapitalens styring må staten etablere en modlogik, dvs. sikre udviklingens afbalancerede rationalitet:

Formålet må være, at det ikke alene er industrien og kommercielle interesser, der styrer udviklingen, men at også Folketinget som samfundets repræsentanter øver indflydelse på den. (Ibid.)

Den danske kommunikationspolitik følger således med 10 års efterslæb sporet fra den svenske, hvorfor vi kan fastslå, at den svenske kommunikationspolitik ikke er et særegent fænomen.

Kommunikationspolitik som statslig produktion af samfundsmæssig konsensus.

Det har været et generelt træk i den socialdemokratiske kommunikationspolitik i det 20. århundrede, at partiet ikke skulle kæmpe for dets særinteresser i det politiske system, men at det har måttet kæmpe for at få skabt konsensus om statsinterventionelle reformforslag. Heroverfor får det liberale kommunikationspolitikkoncept en oppositionsfunktion: Gammelborgerlige og småborgerlige klasseinteresser reduceres til specifikke særinteresser i en statsinterventionistisk kapitalisme. Disse særinteresser behøver særlige talerør for at komme til orde. For dem er pressens autonomi overfor staten adekvat politik.

For den fremskredne industrielle kapitalisme er statsinterventionismen uomgængelig. Sammenhængen mellem privatkapitalisme og offentlig økonomisk politik er så kompleks, at den har nødvendiggjort sin egen viden-
skab: systemteorien.

Med udviklingen af en korporativ styringsteori er grunden lagt for kommunikationspolitikbegrebets tredje fase, Kommunikationspolitik handler ikke længere om forholdet mellem samfund og stat eller mellem de samfundsmæssige klasser i den totalsamfundsmæssige konsensusdannelsesproces. Den handler nu tilsyneladende om en konsensusdannelsesproces, der

er inkorporeret i staten.

Systemteorien er en teori om styringen af komplekse statsinterventive kapitalismer. Denne teori sætter samtidig sit eget kommunikationspolitik-koncept.

Niklas Luhmann har radikaliseret systemteorien i en sådan grad, at det participatoriske aspekt helt er blevet bortabstraheret. Staten - som han kalder det politisk-administrative delsystem - udvikles til et rent teknisk styringssubjekt, der forvandler den samfundsmæssige væren til sit objekt, og reducerer denne til samværsteknologi. Også for Luhmann spiller offentlig mening en rolle for statens funktion, men den er ikke et medium for politisk veljedsdannelse; tværtimod er den et systemfunktionelt begreb, der har den funktion at løse det politisk-administrative systems kontingensproblemer.

Kommunikationspolitikken hos Luhmann finder således en ren rationel begrundelse. Kommunikationspolitik bliver udformet af det økonomiske systems styringsimperativer overfor det politisk-administrative system.

Den samfundsmæssige udviklingsproces aftegner sig for Luhmann som en mangfoldighed af komplekse oplevelses- og handlingstilbud. For at den samfundsmæssige udviklingsproces kan fungere, er det nødvendigt at reducere den samfundsmæssige kompleksitet. Denne kompleksitetsreduktion støder på den anden side på et kontingensproblem, dvs. det forhold, at den selektion der foretages blandt handlingsmulighederne ikke garanterer, at de ønskede mål realiseres, men at konsekvenserne i stedet kan blive et uønsket resultat.

Dette kontingensproblem løses ved samfundsmæssige systemdannelser og ved uddifferentieringen af delsystemer:

/Det samfundsmæssige socialsystem/ er et evolutionerende meningssystem, et system for meningsoerorienteret oplevelsesforarbejdning, hvis specifikke funktionslogik viser sig i uddifferentieringen af problemrettede delsystemer og meningsoverførende kommunikationsmedier; dette meningssystemets evolution består deri, at kompleksiteten og kontingensen af systemets bestands- og udviklingsmuligheder bliver forøget i sammenstødet med en overkompleks og naturlig omverden. (Horst Holzer: Gesellschaft als System. Frankfurt am Main 1977, s. 56).

Den forbedring af reduktions- og selektionskapaciteten, der kan opnås

gennem uddifferentieringen af meningsoverførende delsystemer, forudsætter en kommunikationsstrategi, der sikrer en "intensivering af data- og beslutningsformidlingen indenfor totalsystemet." (Ibid., s. 56).

Den statsinterventionistiske systemteoris kommunikationsstrategi handler kort og godt om statslig eller statslig sanktioneret tilvejebringelse af offentlig mening.

Den offentlige menings funktion er at forsvare det politisk-administrative system mod dets indre labilitet; altså at sikre at en plædering for realiseringen af det politisk, omend ikke økonomisk, mulige udgrænses selektivt.

I bestemmelsen af den offentlige menings selektionsfunktion udskiller Luhmann to konstitutionelle elementer i den politiske kommunikationsproces: tema og mening. Temaerne er den politiske kommunikations meningskomplekser, der "muliggør en fælles relation på identisk mening" (N.Luhmann: "Öffentliche Meinung" i PVS 11 (1970), s. 7), ligesom de tillader artikulationen af forskelligartede meninger. Meningen er således underordnet temaet.

Den offentlige mening konstitueres af temaets form, og dvs, den politiske kommunikationsproces struktureres af temaet. Offentlig mening formidler således ikke mellem samfund og stat, men i kraft af det politisk-administrative systems temasætning struktureres den private meningsdannelse.

At offentlig mening er et produkt af det politisk-administrative systems temasætning kan man således også finde belæg for i den skandinaviske kommunikationspolitiske debat. Således siger Niels Thomsen:

Kommunikationssystemet må kunne præstere den ordnede fremlægning af reelle alternativer for et overskueligt antal problemer, som ud fra en realistisk bedømmelse af folks tid og interesse giver dem en chance for en overvejende påvirkning af de politiske afgørelser. I en tid med stærkt forøget ændringshastighed i samfundsprocesserne må det repræsentative system styrkes, og dette kan kun ske med en stærkere ordstyrerfunktion i den offentlige debat, der herved kan samles om centrale spørgsmål. (Niels Thomsen, op.cit., s. 41).

Thomsen tillægger således massemedierne selekterende, ordnende og simplificerende funktioner.

Den svenske medieforsker Lowe Hedman gør sig til talsmand for et lignende synspunkt; idet han opererer med en opfattelse af mediernes funktion som værende en specifik form for konsensusdannelse:

Konsensus skapas genom att samma information ges till många människor samtidigt och genom att dessa, åtminstone på sikt, tolkar och uppfattar informationen på ungefär samma sätt. (Lowe Hedman: Lokala etermedier - tillkomst och funktion. Stencil. Uppsala 1980, s. 25).

Man kan kalde denne meningstilvejebringelsesfunktion for det politisk-administrative systems meningsmanipulation, idet meningsartikulationen og meningsdannelsen i den politiske kommunikationsproces er forudsat af den politiske kommunikations temaer. Meningsartikulationsfeltet er sat af det politisk-administrative systems problemhorisont. Den offentlige menings kompleksitetsreduktionsfunktion består således i at udgrænse politiske meninger, der vel ligger indenfor det muliges felt, men som ikke modsigelsesfrit kan rummes i systemet. Systemet kan f. eks. , selvom socialismen er en mulighed på det aktuelle historiske udviklingsniveau, ikke rumme kapitalisme-socialisme dikotomien. Det betyder med andre ord, at socialister, hvis de skal gøre sig delagtige i den offentlige meningsdannelsesproces, i følge denne teori må gøre det indenfor socialdemokratismens problemhorisont!

Det kommunikationspolitiske koncepts udviklingshistorie aftegner således en fase, hvori kampen står om at få den samfundsmæssige konsensusdannelsesproces formidlet ind i lovgivningen - over en proces, hvori det kapitalistiske samfunds klasser tilkæmper sig en rolle i denne konsensusdannelsesproces - til en tredje fase, hvori konsensusdannelsesprocessen er inkorporeret i det politisk-administrative system.

IV. VENSTREFLØJENS KOMMUNIKATIONSPOLITIK

Hvor befinder den danske venstrefløjs kommunikationspolitik sig i forhold til dette modsætningsfyldte kommunikationspolitikbegreb? Vi kan sige, at kommunikationspolitikken kun i meget ringe grad har været diskuteret ud fra en principiel overvejelse. De kommunikationspolitiske overvejelser har væsentligst været aktuelle og pragmatiske. For derfor at få et

brede grundlag for karakteristikken af venstrefløjens kommunikationspolitik vil vi opregne nogle overordnede strategier, som har kendetegnet den kommunikationspolitiske diskussion på den vesteuropæiske venstrefløj.

Statsinterventionsstrategien dækker et sæt af standpunkter, der har det til fælles, at man ser løsningen på massemedieudviklingen i en præcis statslig indgriben og lovgivning på området, således at det borgerlige kommunikationsmonopol brydes. Der er forskellige radikalitetsgrader indenfor denne strategi. Som et eksempel kan vi nævne Stefan Müller-Doohm's forslag i bogen Medienindustrie und Demokratie (1972) om at underkaste dagspressen en offentlig-retslig lovgivning, og indsætte en styrelse, der består af totaliteten af organiserede politiske og samfundsmæssige interesser.

I SMID-NYT 3 (1980) er SMID's notat til statsministeriet i anledning af Mediekommisionens nedsættelse aftrykt. Forslaget udmærker sig langt fra ved samme radikalitet som Müller-Doohms. Der er tale om et idékatalog, hvor den bagvedliggende forestilling er en indgriben i medieudviklingen med henblik på at sikre de socialt 'svageste' grupper i forhold til udviklingen. SMID-notatet foreslår derfor en kommunikationspolitisk målsætning, der kan gøre det muligt at beslutte, hvilke medier der skal støttes eller introduceres:

Ud fra en politisk målsætning om hvad vi vil bruge medierne til, må det være en analyse af hvilke funktioner medierne faktisk har i samfundet, der er kriteriet for bedømmelsen af de foranstaltninger, som kommissionen i hvert enkelt tilfælde foreslår. Disse funktioner har både en industripolitisk og en beskæftigelsesmæssig side (og det er som regel her vægten i praksis lægges), men det afgørende må være totalfunktionen i samfundet, altså hvad kan konsumenterne bruge mediet til og hvorledes påvirkes vores sociale og politiske system. (SMID: Notat om aktuelle kommunikationspolitiske spørgsmål, s. 4).

Det fælles i Müller-Doohms og SMID-notatets intentioner er således forestillingen om at det er muligt og forbundet med fremskridt for almenvellet at planlægge mediesystemets udvikling gennem statslig intervention.

Statsinterventionsstrategien adskiller sig således ikke kvalitativt fra det kommunikationspolitikkoncept, som vi ovenfor har indkredset. Dens indbyggede selvmodsigelse har vi også allerede eksemplificeret for ven-

strefløjten, nemlig i Golding & Murdock's strategi for mangfoldighed ved hjælp af statsintervention.

Statsinterventionsstrategien kan imidlertid også - i stedet for at tjene almenvellet i en nivelleringspolitik - rette sig imod specifikke reproduktionskampsinteresser i det kapitalistiske samfund. En sådan strategi har ikke en samfundsmæssig kommunikationspolitik som genstand, men specifikke reformkrav. Et eksempel herpå er det krav om opbygningen af produktionsfaciliteter for en monopolbrydende alternativ presse, som Golding & Murdock formulerer i "Confronting the Market" (i The british Press. A Manifesto red. af James Curran. London 1978). Eller det kan være krav om lokale nærradioer og -fjernsyn. De modoffentlighedsstrategier, der er inspireret af Enzensberger og Negt & Kluge, såsom de nye alternative, socialistiske lokalblade, samt de alternative 'medieværksteder'. må, tillige med Dansk Journalistforbunds forslag til støtte til (monopolbrydende) trykte medier, siges at være danske eksempler på denne interessebetonede strategi. Disse strategiske tiltag retter sig i mindre grad mod at sikre de generelle kommunikative betingelser, men mod at sikre de specifikke betingelser for de konkrete reproduktionskampe i det kapitalistiske samfund.

En tredje strategi er f. eks. fremført af Horst Holzer i "Mass communications in the 'SPD-State': Some issues of media politics in the Federal Republic of Germany 1970-78" (i Media, Culture and Society 2, 1980), hvor han, over for en konstatering af den vesttyske stats manglende evne til at standse monopoliseringstendensen indenfor dagspressen og 'public access' intentionernes begrænsede perspektiv, sætter den fagforeningsmæssige organisering af medarbejderne med henblik på kampen for demokratiske rettigheder som det primære. Denne strategi er i sin eksplicitte nøgternhed ikke i sig selv problematisk. Det er imidlertid problematisk, hvis dette fører til at den kommunikationspolitiske strategi ikke forholder sig til de indholdsmæssige aspekter af medietilberedelsen.

Vi skrev ovenfor, at den brede betragtning af kommunikationspolitikken - dvs. den der forstod kommunikationsprocessen som indlejret i et net af sociale lovmæssigheder - umiddelbart hægtede sig sammen med den opfattelse, at kommunikationsprocessens frihed er illusorisk.

Denne sammenhængning finder man også på venstrefløjen - og den udgør på to måder et problem for venstrefløjens kommunikationspolitik.

For det første slutter man umiddelbart fra den brede opfattelse til en nøgtern kommunikationspolitik. Kommunikation er ufri, siger man - og glemmer dermed at ideen om den fri kommunikation mellem individer er et ideal, som det borgerlige samfund frembringer - og som det lige så hurtigt dementerer. Venstrefløjens kommunikationspolitik afskærer sig dermed fra en afgørende modsigelse i det borgerlige samfunds kommunikationsprocesser.

For det andet indebærer den nøgterne opfattelse, at kommunikationspolitik kun har reproduktionskampen som mål. Borte er idealerne om den offentlige kommunikation som et element i en demokratisk proces, hvilket forståeligt som en effekt af amge års kritik af hyklerisk borgerligt skønmaleri om denne mediefunktion, men hvilket også er amputerende for en kommunikationspolitik, der burde række ud over dette samfund.

Defaitisme er en tredje konsekvens af den brede forståelse. En hvilken som helst kommunikationspolitisk praksis kan på forhånd forkastes, fordi den jo foregår inden for det afdækkede system af sociale lovmæssigheder; følgelig må også denne praksis selv være en del af systemet.

Alle disse problemer er ikke fremmede på venstrefløjen. Men det er vores opfattelse, at reaktionen på dem generelt har været fejlagtig. Reaktionen har nemlig ofte været, at når alle de gode målsætninger kommer i klemme i vores indgående forståelse af kommunikationsprocessernes indlejring i de sociale lovmæssigheder, så smider vi bare denne forståelse væk! Konsekvensen er, at 'sociale lovmæssigheder' udskiftes med 'magtsociologiske' formationer', hvorefter opgaven alene bliver at udstikke retningslinier for klassekampen. Resultatet er en naiv voluntarisme og/eller en overtagelse af det første det bedste borgerlige ideal.

Undertiden finder man også blandinger af de to strategiske typer. Konsekvensen kan da - i begge tilfælde - vise sig at være en tro på staten som middel til kommunikationspolitisk fremskridt. Ganske vist er samfundet underlagt 'de økonomiske lovmæssigheder', eller domineret af en magtfuld kapitalistklasse. Men den borgerlige stat fremstår heroverfor som en autonom magtkoncentration, hvis handlinger afhænger af de politiske

styrkeforhold. Ergo kan man - ved hjælp af staten - bryde de 'økonomiske lovmæssigheder' hhv. kapitalistklassens magtmonopol.

Fejlen i begge de to strategiske typer er, at man slæber rundt på en forståelse af 'sociale lovmæssigheder' som et monolitisk determinationskompleks.

Heroverfor er det på sin plads at fremhæve, at disse sociale lovmæssigheder er former for forhold mellem mennesker og klasser; og at de ikke er monolitiske, men selvmodsigende.

Vi har med denne artikel ville bidrage til denne forståelse på to måder: For det første ved at opstille en alternativ forklaring til den gangse 'subsumtionslogiske'. Kommunikationspolitikken kan ikke forstås som 'subsumeret under' denne eller hin logik. Kommunikationspolitikken må derimod forstås som resultatet af det sociale system, i hvilket det borgerlige samfunds retssubjekter omgås og indretter deres omgangsformer, og som resultatet af den borgerlige stat som produkt af og som funktionel instans i dette system af sociale processer.

For det andet ved at påpege, at kommunikationspolitikken ikke er éntydig, men ved at fremdrage dens iboende selvmodsigelser.

Det der således kendetegner venstrefløjens kommunikationspolitik er dens manglende perspektiv. Forestillingerne om det mulige nye forbliver bundet til et kommunikationspolitisk koncept, der er bornert i den forstand, at det ikke udnytter kommunikationspolitikens selvmodsigelser i et projekt, der peger ud over det borgerlige samfunds grænser.

Den afgørende modsigelse er modsigelsen mellem kommunikationspolitikens kendsgerninger og dens utopiske idealer. I denne forbindelse er det relevant at henvise til Habermas, som i sin kritik af den borgerlige offentligheds angivelige forfald karakteriserer ideologier i det borgerlige samfund på den måde, at de ikke bare er falske; tvært imod "disponerer /de/ over et moment av sannhet - et moment som idet det utopisk hever det bestående ut over seg selv om det så bare er til rettferdiggjøring, representerer noe sant...." (Habermas, op.cit., s. 81 f.).

Marxismen må - også når det gælder kommunikationspolitikken - gå på to

ben . Kommunikationspolitikken skal forklares dobbelt: Som et resultat af en fortid og en samtid, og som en utopi der kritiserer samtiden og peger frem mod bedre forhold. Forstået på den måde bliver selv Aage Deleurans skønmalerier samtidskritiske.

Realitetsindholdet er større i tendenser end i kendsgerninger har Oskar Negt og før ham Ernst Bloch skrevet. Det gælder også for kommunikationspolitikken.

KOMMUNIKATIONSPOLITIK - KOMMENTERET LITTERATURLISTE

ved Carsten Hansen og Lars Qvortrup

Nedenstående liste giver en oversigt (med stikord til indholdet) over hvad vi har opfattet som den væsentligste litteratur om emnet kommunikationspolitik.

Jörg Aufermann, W. Scharf und Otto Schlie (udg.): Fernsehen und Hörfunk für die Demokratie. Opladen 1980.

Heri artiklen "Kommunikationspolitische Konzepte" af Peter Braun und Michael Darkov, der beskæftiger sig med dilemmaet mellem mediernes politiske frihed og de samfundsmæssige gruppers politiske styring.

Peter Beharrell and Greg Philo (udg.): Trade Unions and the Media. London 1977.

Det fælles spørgsmål for samlingens artikler er: Hvordan afspejler mediernes organisation og deres produkter de herskendes interesser: Ejerforhold, indholdsanalyser, erfaringer fra arbejdet på fagforeningspresse, problemerne med at fremføre fagforeningssynspunkter i TV, mulighederne for demokratisering af medieme. Billigbogsudgave, The Macmillan Press.

Steven H. Chaffee (udg.): Political Communication. Issues and Strategies for Research. California 1975.

Artikelsamling som fra mange vinkler undersøger kommunikationens rolle i de politiske processer. Bogen handler således - som titlen siger - mere om politisk kommunikation end om kommunikationspolitik. Mange af artiklerne er præget af metodiske diskussioner inden for moderne amerikansk forskningsteknik.

James Curran and Jean Seaton: Power without Responsibility. The Press and Broadcasting in Britain. England 1981.

Denne bredt anlagte bog omfatter fire afsnit: Engelsk pressehistorie, engelsk radio/TV-historie, gennemgang af medieteorier, og forslag til reformer for presse, radio/TV og filmindustri. Den informationsrige bog anfægter borgerlige myter om pressens funktion og foreslår statslige reformer for at sikre mediernes frihed og udvide det politiske spektrum, de repræsenterer.

Danmedia (udg.): Frem mod år 2000. Elementer til en kommunikationspolitik. Et debatoplæg. København 1980.

Indeholder tre modeller for en samfundsmæssig udbygning af ny telekommunikationsteknologi, samt en diskussion af modellerne ud fra specielt organisationsmæssige aspekter. Desuden inddrages de økonomiske og kulturelle aspekter.

Dansk journalistforbund: Mens vi venter på ytringsfriheden. København 1980.

Dansk Journalistforbunds debatoplæg, hvori man på baggrund af en rede-